XII. POVANDENINĖ ARCHEOLOGIJA

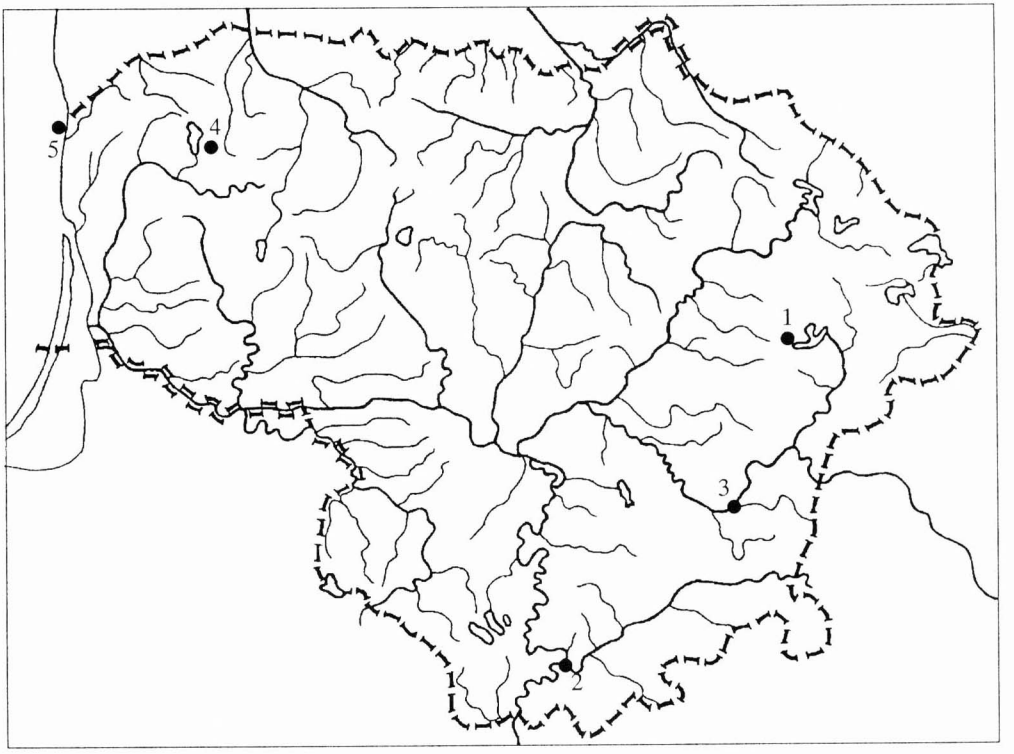

47 pav. Povandeninė archeologija:
Fig. 47. Underwater archaeology:

1 – Luokesų ež., 2 – Merkinė, 3 – Neries upė, Vilnius, 4 – Platelių ež., 5 – Šventoji, jūra.

LUOKESŲ EŽERO SENOVĖS GYVENVIETĖS POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

Zenonas BAUBONIS, Rokas KRANIAUSKAS, Mantas KVEDARAVIČIUS

Archeologų pavandenininkų grupė, vadovaujama archeologo Z. Baubonio, pirmuosius žvalgymus Luokesų ežere (Molėtų r.) atliko 1999 m. Remiantis rašytiniais šaltiniais ir gyventojų pasakojimais, esą ežere randama ąžuolinių stuobrių, buvo žvalgomas ežero ŠR galas ir teritorija aplink salas. Ties mažesniąja sala aptiktas į dugną įkaltas polis, kiek toliau gulėjo medinės konstrukcijos dalis (*ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 555). 2000 m. žvalgymų metu archeologai R. Kraniauskas ir M. Kvedaravičius aptiko polinę gyvenvietę.

Luokesų ežeras yra į P nuo Molėtų. Jo plotas yra apie 1,4 km^2, ilgis – 2,4 km, didžiausias plotis – 0,8 km, maksimalus gylis – 43,8 m. Dugnas duobėtas, yra 2 salos. Povandeninių darbų sąlygos ežere labai palankios – skaidrus vanduo, matomumas apie 5 m. Vidutinis gylis tyrimų vietoje – apie 1,5 m.

Gyvenvietė yra ežero Š kranto įlankoje, seklumoje, besitęsiančioje nuo Š ežero kranto į R iki didesnės salos. Gyvenvietę sudaro dvi polių grupės – centrinė ir vakarinė. Centrinė gyvenvietės dalis yra 40 m nuo Š ežero kranto į P, 230 m į V nuo didžiosios salos ir 150 m į ŠV nuo mažesniosios salos. Vakarinė mažesnioji grupė yra beveik įlankos viduryje, 45 m nuo Š kranto, 50 m nuo centrinės gyvenvietės.

Gyvenvietės liekanas sudaro į ežero dugną sukalti poliai. Poliai pušiniai arba beržiniai, ežero dugno grunte – šlyne – molyje su smulkių kriauklelių priemaiša, gerai išlikę. Poliai netašyti, jų skersmuo – nuo 7 iki 15 cm. Aptikti keli iki 20 cm skersmens pusapvaliai poliai, didžiausias išlikęs polių aukštis – 40 cm. Siekiant išsiaiškinti gyvenvietės planinį išsidėstymą, poliai buvo inventorizuoti, šalia polių į dugną susmaigstant kartis, išsikišančias iš vandens. Kiekvienos karties koordinatės nuo kranto išmatuotos teodolitu. Iš viso inventorizuoti 348 poliai. Matavimų metu aptikta dar apie 60 polių, užklotų dumblo sluoksniu.

Sudarius polių išsidėstymo planą paaiškėjo, kad centrinės gyvenvietės dalis yra pusapvalio plano, 70 m ilgio, 45 m pločio. Iš Š, ŠR ir R – nuo kranto ir seklumos – ji atitverta dviem polių ratais – greičiausiai gyvenvietės gynybinės užtvaros. Nuo ežero pusės iš PV ir V gyvenvietė atvira. Už pusračiu einančių polių gyvenvietės vidinė dalis – gyvenamieji būstai. Vidinė gyvenvietės dalis stačiakampio plano, 30x35m dydžio, gerai matyti tiesios P ir R gyvenamojo komplekso ribos. Patį gyvenamąjį kompleksą galėjo sudaryti iki 10 pastatų. Komplekso PR dalyje išsiskiria du 5x4 m ir 7x6 m dydžio stačiakampiai pastatai (48 pav.).

Gyvenvietės V dalį sudaro kelios išsimėčiusios polių grupelės. Jų paskirtis kol kas nelabai aiški – tai gali būti gynybinių įrenginių ar pastatų liekanos.

Neatlikus nuodugnesnių kasinėjimų, apie konstrukcijos dalį, esančią virš vandens, sunku spręsti. Dumble ant polių 334, 335 aptikta užmauta, iš vieno medžio

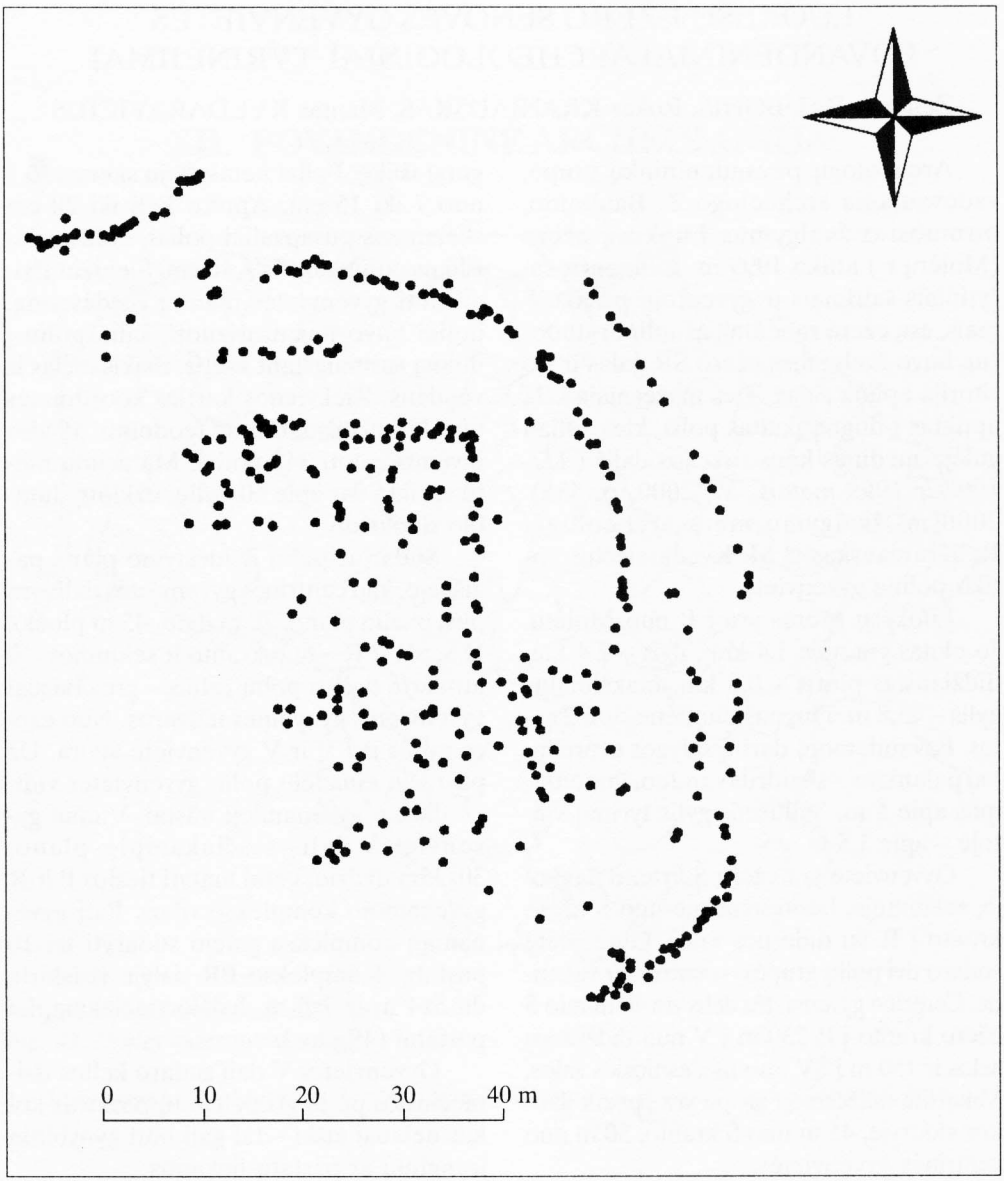

48 pav. Luokesų polinė gyvenvietė. *E. Činčio brėž.*
Fig. 48. Ancient settlement on poles in Luokesai lake.

kamieno išskobta lenta. Lenta labai masyvi – 1,44 m ilgio, 8 cm storio šonuose, per vidurį plonesnė – 4 cm, 53 cm pločio. Poliams išskobtos pusapvalės 12x13 cm dydžio skylės. Tarp skylių – 90 cm atstumas. Tai tikriausiai buvo antvandeninė platforma.

Centrinėje gyvenvietės dalyje, ežero dugne susidaręs iki 20 cm storio kultūrinis sluoksnis – angliukai persimaišę su ežero dugno gruntu, organinės nuosėdos, medžio gabaliukai. Šiame sluoksnyje gausu ankstyvos brūkšniuotosios keramikos – masyvių indų šukių su stambiomis grūsto granito priemaišomis molyje. Tarp polių surastos nedidelės trinamosios girnos, nuskilę akmeninio kirvuko ašmenys.

Apie 500 m į V nuo gyvenvietės, 30 m nuo Š ežero kranto, iš 7 m gylio narai mėgėjai ištraukė skobtinį luotą. Luotas buvo nuvežtas į už kelių kilometrų esančią sodybą ir paliktas aplinkos papuošimui. Luoto ilgis – 3,85 m, pertvara dalija jį į dvi dalis – priekinė 2,75 cm ilgio, 28 cm gylio, 40 cm pločio; galinė – 72 cm ilgio, 36 cm pločio, 26 cm gylio. Bortų aukštis – 30–35 cm, storis – 2 cm. Bortuose yra keturkampės skylės iš šonų pritvirtinti plūdurams. Dugnas plokščias – tai liudija, kad luotas vėlyvas, greičiausia – XIX a.

Pagal radinius gyvenvietė datuojama II tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga ir priklauso ankstyvajai Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Ji tikriausia vienalaikė su analogiškomis bronzos amžiaus polinėmis gyvenvietėmis, paplitusiomis Centrinėje Europoje.

UNDER-WATER ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE ANCIENT SETTLEMENT IN LUOKESAI LAKE

A settlement on piles was found in Luokesai lake (Molėtai district). The remains of it are represented by piles driven into the bottom of the lake and 20 cm layer of culture layer formed on the bottom. At all, 348 piles were registered. Grindstones and a blade of a stone axe were obtained among them. There is an abundance of brushed ceramics in the culture layer. The settlement is dated to the end of the 2nd millennium B.C. and belongs to the Brushed Ceramics culture.

MERKINĖS UOSTO POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

Zenonas BAUBONIS, Rokas KRANIAUSKAS, Mantas KVEDARAVIČIUS

Duomenų apie spėjamą Merkinės uostą gauta 1992 m. Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai, bevaikščiodami labai nusekusio Nemuno pakrantėmis, pastebėjo molą, vedantį nuo dešiniojo Nemuno kranto į salą, esančią netoli Straujos upelio. Prie salos kyšojo 14 m ilgio, 2,75 m pločio medinio laivo liekanos. Buvo spėjama, jog sala ir molas galėjo sudaryti uostą – užutekį įplaukti laivams. 1569 m. miestui Žygimantas Augustas suteikė magdeburgines teises. XVI–XVII a. Merkinė buvo vienas iš LDK vandens transporto sistemos mazgų.

Medinis luotas iš Luokesų ežero.
A wooden dugout from Lake Luokesai.